

JUDEȚUL SOMEȘ — ÎNFĂȚIȘARE SOCIALĂ

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I. Sociologie*. București: Editura Enciclopedică, 2002
Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum, semnată de Sanda Golopenția.

Județul acesta, căruia ungerii i-au zis Solnoc-Dobâca, a primit pe bună dreptate numele râului, care-l străbate. Faptul de a fi brăzdat de Someș e decisiv pentru destinul acestei părți a pământului românesc. Capitala lui e așezată la confluența celor două Someșe. Iar din cele șapte plăși ale județului, numai cele șase care sunt așezate în lunca Someșului sau împrejurul afluenților, ce se varsă în Someș chiar pe teritoriul județului, fac parte din ținutul firesc al românimii din jurul munților Rodnei. Plasa Lăpuș, așezată pe văile pârâului cu același nume, care trece prin județul Satu-Mare, înainte de a se vărsa în Someș, aparține atât prin portul, graiul și firea locuitorilor ei cât și prin nivelul de viață al acestora românimii din jurul Munților Bihorului.

Someșul deschide teritoriul județului și spre apus, celor ce pornesc din Câmpia Tisei, și spre răsărit, celor ce pornesc din Moldova de nord, prin trecătorile de la Rodna și Bârgău. Aci își stăteau față în față, în cursul ultimei mii de ani, cele două state, care-și disputau Ardealul de nord: Moldova și Ungaria. Comitatul Solnoc-Dobâca, cu nobilimea lui maghiară numeroasă a fost avanpostul răsăritean al Ungariei în Ardealul de nord, iar Ciceul și Ungurașul, cetăți așezate în jurul Dejului, redutele Moldovei lui Ștefan și a lui Rareș în apusul românesc.

Istoria socială a județului are aspectul unui proces secular de înlăturare de către băștinașii români a păturii suprapuse de nobili cuceritori ai Ungariei postarpadine. Întinzându-se dinspre Solnoc spre salinele Dejului, ungerii au luat treptat în stăpânire Someșul de azi, în cursul veacurilor XII–XIV. Autoritatea statului maghiar răzbate tot mai la răsărit și sate românești sunt date rând pe rând, ca feud[ă], la nobili maghiari. La 1300 viața românească a ținutului e dominată de o pânză deasă de conace nobiliare. Cu slăbirea autorității centrale maghiare, și nobilimea din Solnoc-Dobâca și-a cucerit o largă autonomie, organizându-se într-un stat cvasi-autonom, comitatul nobiliar. Subțierea treptată a păturii nobiliare

maghiare începe încă de pe atunci. Numeroase familii scapătă și trec în rândurile țărânimii românizându-se, în concurența ce se dezlănțuie în sânul acestei obștii nobiliare de sine stătătoare și în urma luptelor interne din Principatul ardelean. Când, la sfârșitul veacului XVII, austriacii își anexează Ardealul, nu mai găsesc în comitat decât câteva duzini de magnați unguri și o mulțime de nobili în condiție țărăneasă. Scăzând autoritatea magnaților, administrația austriacă a creat premisele procesului secular de reluare în stăpânire de către țărani români a acestui ținut al lor. Împăcarea de la 1866, care dă mână liberă ungarilor, găsește județul românesc: suprimarea de la 1790–1799 a iobăgiei și reforma agrară de la 1848 îi emancipase în destul de mare măsură pe românii someșeni de sub stăpânirea baronilor unguri. Conacele și moșiile acestora stăteau ca niște corpuri străine în mulțimea românească pornită pe o lentă dar tenace ascensiune economică și culturală. Acțiunea energică de colonizare cu maghiari desfășurată de guvernul de la Budapesta în deceniile dinaintea de 1918 n-a mai putut opri în loc biruința elementului românesc. După abia o generație, coloniștii maghiari au ajuns, aproape pretutindeni în județ, să vorbească românește la fel de bine ca ungurește.

Viața aceasta în continuă luptă a dat oamenilor din Someș o conștiință națională aprigă și o fire luptătoare. Procesul de ascensiune al românimii continuă și acum. Unirea de la 1918 a înlăturat în politică pojghița de magnați, reforma agrară a reparat o nedreptate economică. Lupta pentru înlăturarea ultimelor urme economice și culturale ale stăpânirii străine e încă în toi. „Numerus valahicus“ al d-lui Vaida-Voevod, originar din Someș, izvorăște din vrerea obștească în Someș de a înlătura orice urmă a stăpânirii străine. Numeroase inițiative individuale luptă pentru emanciparea prin cooperare a țărânimii, de negustorimea evreiască venită din Maramureș și pentru îmbunătățirea prin culturi specializate și creare de debușeuri, a situației economice a românimii someșene. Țăranii ei înșiși își creează izvoare de venit suplimentare lucrând sezonier în orașele muntene, prin industrie casnică, strângere de produse (voștină, lână etc.).

Pe cale de dispariție în lunca Someșului, portul identic cu cel din Năsăud, cu curele late, pieptar și pălărie cu boruri largi, la bărbați, cămăși înflorite și zadii cărâmbii, la femei, se păstrează în văile afluenților Someșului. Bogăția de altădată a folclorului someșan o indică faptul că Ion Pop Reteganul, marele povestitor ardelean se trage din Reteag, unul din târgurile județului.

Marile construcții de căi ferate ce se întreprind de câțiva ani în Ardealul de nord (drumul spre Bucovina de la Ilva, linia Maramureș–Năsăud, refacerea liniei Cluj–Satu-Mare vor înlesni considerabil acțiunea de organizare românească a județului Someș. Prefăcând Dejul, nod de linii secundare, loc de încrucișare a liniilor București–Satu-Mare și Oradea–Cernăuți, ele vor crea desigur debușeuri produselor județului și vor stimula puternic viața lui culturală.

Adnotare Sanda Golopenția, 2002: publicat în *Enciclopedia României*, vol. ii, 1938, p. 413. Semnat A.G. Vezi comentariul la *București — înfățișare socială*.